

дитись, адже у того з подружжя, який не є стороною в угоді, вчинюваної другим з подружжя, виникає право спільної власності на майно, одержуване за такою угодою на підставі сімейного законодавства. Відповідно, виникає обов'язок нести і переобтяження щодо набутого майна.

3. Боргові зобов'язання, що виникли внаслідок скоєння злочину одним із подружжя, мають вважатися його особистими боргами. Проте при відшкодуванні шкоди, завданої кримінальним правопорушенням одного з подружжя, стягнення може бути накладено на майно, набуте за час шлюбу, якщо рішенням суду встановлено, що це майно було придбано на кошти, здобуті внаслідок вчинення такого правопорушення (ч. 3 ст. 73 СК). Цю норму необхідно розуміти таким чином, що звернення стягнення можливе не щодо всього спільного сумісного майна, а лише тієї його частини, яка придбана на кошти, отримані внаслідок злочину.

4. З метою уникнення накладення стягнення подружжя може вчиняти дії щодо розпорядження розділним чи спільним сумісним майном шляхом його фіктивного відчуження чи поділу між ними. Такі правочини можуть бути визнані недійсними за правилами глави 16 ЦК, а також за наявності ознак зловживання правом (ст. 13 ЦК).

Так, Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду у постанові від 6 березня 2019 р. (справа № 317/3272/16-ц, провадження № 61-156св 17) дійшов висновку, що боржник, проти якого ухвалене судове рішення про стягнення боргу та накладено арешт на його майно, та його дружина, які здійснюють поділ майна, діють очевидно недобросовісно та зловживають правами щодо кредитора, оскільки поділ майна порушує майнові інтереси кредитора і спрямований на недопущення звернення стягнення на майно боржника.

Стаття 74. Право на майно жінки та чоловіка, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі

(Назва статті 74 із змінами, внесеними згідно із Законом № 524-V від 22.12.2006)

1. Якщо жінка та чоловік проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, майно, набуте ними за час спільного проживання, належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними.

2. На майно, що є об'єктом права спільної сумісної власності жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, поширюються положення глави 8 цього Кодексу.

(Стаття 74 із змінами, внесеними згідно із Законом № 524-V від 22.12.2006)

1. За певних умов правовий режим майнової спільності може діяти і між тими чоловіком і жінкою, які не перебувають у шлюбі (фактичне подружжя). Це можливо, по-перше, якщо таке фактичне подружжя проживають однією сім'єю, по-друге, якщо майно було придбане в період такого спільного проживання, по-третє, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними.

При цьому необхідно враховувати кілька обставин.

По-перше, первісна редакція ст. 74 СК була викладена по-іншому. Так, ч. 1 ст. 74 СК містила норму такого змісту: «Якщо жінка і чоловік проживають однією сім'єю, але не перебувають в шлюбі між собою, майно, придбане ними за час спільного проживання, належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними». На перший погляд, текстуальні відмінності незначні. Насправді ж вони істотні за своїм змістом та правовими наслідками, адже первісна редакція ст. 74 могла призводити до парадоксальної ситуації, в якій фактичне подружжя (один із них чи кожен з них) вже перебувають у зареєстрованих шлюбах з іншими особами, а відтак створювалася проблема вибору «пріоритетного шлюбу» для поділу майна, яка давала реальну можливість ігнорувати навіть зареєстрований шлюб. Тому цілком обгрунтовано у 2006 р. до ст. 74 СК були внесені зміни.

По-друге, до введення в дію СК (1 січня 2004 р.) тогочасне сімейне законодавство не поширювало режим спільної сумісної власності на майнові відносини фактичного подружжя. Проте така власність могла виникати лише на цивільно-правових договірних засадах. Влас-

не, на цю обставину звернув увагу Верховний Суд України, який у своїй постанові від 25 грудня 2013 р., зокрема, зазначив, що майно, набуте до 1 січня 2004 р. під час спільного проживання особами, які не перебувають у зареєстрованому шлюбі між собою, є об'єктом їх спільної сумісної власності, якщо: 1) майно придбане внаслідок спільної праці таких осіб як сім'ї (при цьому спільною працею слід вважати їх спільні або індивідуальні трудові зусилля, внаслідок яких вони одержали спільні або особисті доходи, об'єднані в майбутньому для набуття спільного майна, ведення ними спільного господарства, побуту та бюджету); 2) інше не встановлено письмовою угодою між ними.

Також для поширення норм ст. 74 СК на майнові відносини між особами, що проживають у незареєстрованому шлюбі, визначальною обставиною є не лише факт спільного проживання, а й наявність фактичних шлюбних відносин. Так, у постанові Верховного Суду від 25 січня 2018 р. у справі № 337-5266/15-ц зазначається, що ст. 74 СК поширюється на правовідносини між чоловіком і жінкою, які проживають у фактичних шлюбних відносинах, і для визнання майна, придбаного під час фактичних шлюбних відносин, спільною сумісною власністю необхідні докази: ведення спільного господарства, наявності в сторін спільного бюджету, проведення спільних витрат, придбання іншого майна в інтересах сім'ї. Відтак, Верховний Суд вважає висновки апеляційного суду про наявність підстав для задоволення позову на підставі користування послугами автостоянки, надання довіреностей позивачу на право представляти інтереси Особа 5 як фізичної особи – підприємця, спільні поїздки помилковими. Крім того, суд першої інстанції дійшов обґрунтованого висновку про те, що «посилання позивача на періодичне спільне проживання не є достатнім для визнання факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу в розумінні ст. 74 СК без наявності інших ознак сім'ї».

2. Для визначення правил правового регулювання між фактичним подружжям слід враховувати норму ч. 2 коментованої статті, відповідно до якої здійснення права спільної сумісної власності між фактичним подружжям регулюється за правилами, встановленими главою 8 СК, якою регулюється правовий режим спільної сумісної власності подружжя. Це означає, що члени фактичного подружжя мають такі самі права у сфері здійснення права спільної сумісної власності, як і офіційно зареєстроване подружжя. Це стосується, зокрема, таких прав як право на виділ, поділ спільного майна, порядок здійснення та розпорядження ним та ін.

Так, у справі № 759/13140/14-ц Верховним Судом було застосовано презумпцію спільності набутого майна особами, які проживають у незареєстрованому шлюбі, і поділено об'єкт нерухомості, придбаний одним із фактичного подружжя під час спільного фактичного проживання (що було встановлено в судовому порядку) за інвестиційним договором. При цьому основним аргументом для Верховного Суду стало визнання інвестиційного контракту таким, що укладений в інтересах сім'ї, а також те, що відповідач не довела факт придбання його за її особисті кошти в заперечення факту придбання спірного майна за спільні кошти. Відтак, суд залишив касаційну скаргу без задоволення, залишивши в силі рішення апеляційного суду про поділ спільного сумісного майна, набутого під час проживання однією сім'єю, та визнання права власності на 493/1000 частини нежитлового приміщення.

Так, у постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 18 липня 2018 р. у справі № 544/1274/16-ц зазначається, що «рішення суду першої інстанції мотивовано тим, що на підставі належних і допустимих доказів було встановлено, що з 14 лютого 2007 р. по 4 січня 2016 р. ОСОБА_10 і ОСОБА_2 проживали однією сім'єю без реєстрації шлюбу, вели спільний побут, мали взаємні права і обов'язки, у цей період в іншому зареєстрованому шлюбі не перебували, тому є підстави для задоволення вимог ОСОБА_2 про встановлення факту проживання сторін у цей період однією сім'єю без реєстрації шлюбу. Встановивши, що 14 березня 2013 р. ОСОБА_10 і ОСОБА_2 за спільні кошти був придбаний автомобіль, суд вважав, що це майно відповідно до статей 60, 74 СК є їх спільною сумісною власністю, а згідно зі ст. 70 СК їх частки у цьому майні є рівними». Відтак, Верховним Судом було відмовлено у задоволенні касаційної скарги Особа_4, яка є спадкоємцем Особа_10.

Водночас існують відмінності між майновими правами осіб, які проживають у зареєстрованому та незареєстрованому шлюбах. Так, на відміну від офіційного подружжя, другий з

фактичного подружжя навіть при встановленні факту сумісного проживання без шлюбу та факту перебування на утриманні не породжує право особи на пенсію у зв'язку із втратою годувальника (Вищий спеціалізований суд України, справа № 668/11395/15-ц від 15.03.17 р.); другий з фактичного подружжя набуває право на спадкування за тим із подружжя, кого він пережив, лише у четверту чергу, а не першу чергу спадкоємців за законом (як це здійснюється при спадкуванні одним із подружжя в офіційному шлюбі) тощо. Наприклад, у разі смерті чоловіка, дружина, яка перебувала з ним у фактичному шлюбі, набуває право на спадкування лише з 4-ю чергою спадкоємців за законом.

Глава 9

ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ПОДРУЖЖЯ ПО УТРИМАННЮ

Стаття 75. Право одного з подружжя на утримання

1. Дружина, чоловік повинні матеріально підтримувати один одного.
2. Право на утримання (аліменти) має той із подружжя, який є непрацездатним, потребує матеріальної допомоги, за умови, що другий із подружжя може надавати матеріальну допомогу.
3. Непрацездатним вважається той із подружжя, який досяг пенсійного віку, встановленого законом, або є особою з інвалідністю I, II чи III групи.
4. Один із подружжя є таким, що потребує матеріальної допомоги, якщо заробітна плата, пенсія, доходи від використання його майна, інші доходи не забезпечують йому прожиткового мінімуму, встановленого законом.
5. Права на утримання не має той із подружжя, хто негідно поведився у шлюбних відносинах, а також той, хто став непрацездатним у зв'язку із вчиненням ним умисного злочину, якщо це встановлено судом.
6. Той із подружжя, хто став непрацездатним у зв'язку з протиправною поведінкою другого з подружжя, має право на утримання незалежно від права на відшкодування шкоди відповідно до Цивільного кодексу України.

1. Шлюб вже з перших днів покладає на подружжя обов'язок турбуватися та матеріально підтримувати один одного. На думку З. В. Ромовської, моральний обов'язок дружини, чоловіка матеріально підтримувати один одного виникає з першого дня шлюбу, а юридичний – лише з настанням умов, визначених у ч. 2 ст. 75 СК (Ромовська З. В. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. С. 168).

Зазвичай цей обов'язок щодо надання утримання один одному подружжям здійснюється повсякденно і на добровільних засадах. Відповідно до ч. 2 ст. 55 СК дружина та чоловік зобов'язані *спільно* дбати про матеріальне забезпечення сім'ї.

Примусово надається утримання за наявності у подружжя спору щодо цього.

Законодавець вживає термін «утримання» і «аліменти».

Слід відзначити, що термін «утримання» є набагато ширшим за термін «аліменти», оскільки охоплює не тільки грошову суму або продукти харчування, а й створення необхідних умов життя не тільки для подружжя, а для сім'ї в цілому і її членів зокрема.

Аліментні зобов'язання виникають на підставі визначених в СК юридичних фактів: а) наявності між суб'єктами сімейних правовідносин; б) наявності необхідних для виплати аліментів умов, які визначаються законом або за домовленістю сторін; в) наявності згоди сторін про сплату аліментів або рішення суду про виплату аліментів.

Зміст аліментного зобов'язання складають обов'язок платника аліментів по їх виплаті і право одержувача на їх отримання.

Аліментні зобов'язання мають конкретно визначений характер і не можуть бути як за обов'язком, так і за правом передані іншій особі. Права і обов'язки за аліментним зобов'язанням не переходять і за правом спадкування. Вимоги щодо аліментів не можуть бути предметом застави, не можуть бути зараховані за зустрічними вимогами боржника. Аліментні виплати не оподатковуються.